

Miran Košuta

„Le drugo ime za ljubezen...“ : Novejše knjižno italijanjenje slovenskega leposlovja (2000—2013)

Przekłady Literatur Słowiańskich 5/1, 217-230

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**„Le drugo ime za ljubezen...“. Novejše knjižno italijanjenje
slovenskega leposlovja (2000—2013)**

**„Just a kind of love...“. Recent Italian translation
of the Slovenian literature (2000—2013)**

Miran Košuta

Facoltà di Lettere e Filosofia delle' Università degli Studi di Trieste, Italia, kosuta@units.it

Data zgłoszenia: do 15.02.2014 — Data recenzji: 28.03.2014; 9.04.2014

Key words: translation, reception, Slovenian literature, Translation Studies, dialogue.

Tradurre è solo un modo di amare...
Gino Brazzoduro

Prolog

Leta 1997, ko sem objavil italijanski cvetnik študij in esejev *Scritture parallele* (Vzporedna pisanja), sem skušal že prek naslova plutarhovsko oprispodobiti dotlejšnjo vzporednost, premajhno stičnost in prešibko osmoticnost dveh zemljepisno sicer sosednjih, a duhovno boljcone oddaljenih kultur, govoric in književnosti v jadranskem srcu Evrope: slovenske ter italijanske. O njunem vzajemnem odnosu in medsebojnem literarnem dajdamstvu sem najprej verzno poradovedil s Kosovelom »Ali se ljubita, / ali sta samo zvezdi, / ki gresta čez iste pokrajine?« (Kosovel 2011: 243), nato pa bibliografsko podprto izpodatkoval, da sta si stali dotlej skoraj tisočletje zvečine narazen, da sta hodili druga mimo druge in da pri sosedu zanju ni bilo ravno velike bralske ali založniške ljubezni. Še zlasti medlo, nekontinuirano in umetniško vprašljivo se mi je dozdevalo knjižno sevanje prevedene slovenske literature v italijanski prostor (Košuta 1997: 13—61).

Do sorodnih zaključkov se je leta 2001 dokopal tudi Zoltan Jan, ko je v izčrpnih monografiji *Poznavanje slovenske književnosti v Italiji po letu 1945* ugotavljal, da se »nekatero poteze italijanskega kulturnega prostora [...] ne razlikujejo veliko od prostora drugih evropskih narodov. Ti v današnjem času navadno ne kažejo potrebe po literarni komunikaciji z malimi narodi, z njihovimi literarnimi deli pa ravnajo enako kot s katerimkoli drugim tržnim proizvodom, ki je zanimiv bolj zaradi profita kot zaradi svoje umetniške vrednosti« (Jan 2001a: 265).

Navedenima deloma priloženi kronološki bibliografiji italijanskih knjižnih prevodov iz slovenske literature (Košuta 1997: 43–61; Jan 2001b: 99–151) sta tovrstna opažanja številčno podkrepili, hkrati pa stvarno zgoščeno izrisali dotlejšnji prevodni historiat italijansko-slovenskih leposlovnih stikov. In lastnemu etimonu zvest negativ njunega bibliografskega rentgena je bil vse prej kot spodbuden: od leta 1878, ko je Dalmatinec Jakob Čudina objavil v Firencah pod avtorskim imenom Giacomo Chiudina antologijo *Canti del popolo slavo* in vključil vanjo tudi Prešernovo pesem *Il consiglio* (Hčere svet), prvo danes znano knjižno objavo kakega italijanskega prevoda iz slovenske književnosti, vse do začetka leta 2000, ko se podatkovno izpeva omenjen Janov bibliografski dodatek *Slovenska književnost pri Italijanih po drugi svetovni vojni*, je namreč izšlo le okrog dvesto petdeset knjižnih izdaj v italijanščino prevedenega slovenskega leposlovja, v povprečju nekaj več kot zgolj dva naslova letno. Največ prevodnega posluha je v teh sto dvaindvajsetih letih italijanske knjižne recepcije sosednje literature pripadlo slovenski poeziji, nekoliko manj prozi, daleč najmanj pa dramatik. V omenjenem knjižnem korpusu dvotretjinsko prednjačijo monografsko izdana dela posameznih avtorjev, enotretjinsko pogoste pa so skupinske antologije, ki so skušale karseda ergonomično, z največjim možnim izkoristkom potešiti sredi opisane prevodne pustinje vselej kronično žejo italijanskega bralstva po slovenskih besedilih. Med tačas najčešče italijanjenimi slovenskimi pisci daleč prednjačijo klasiki, kot Cankar, Kosovel in Prešeren, vendar je naraščajoče zanimanje za sodobnike prignalo pod prevajalsko pero proti koncu upoštevanega obdobja tudi marsikatero delo pravljicarke Ele Peroci ali pesnika Cirila Zlobca. Spekter slovenskih knjižnih prevajancev v italijanščino izkazuje do leta 2000 tudi vnebovpijoče avtorske vrzeli, ki zevajo — le za pokušino — od nekdanjih Vodnika, Trdine, Kraigherja ali Kranjca do novejših Kovačiča, Božiča, Kavčiča, Zidarja, Šeliga, Jesiha, Blatnika ali Virka. Da niso Italijani brali v lastnem jeziku niti črke njihove proze, poezije ali dramatike, gre kajpada pripisati večidel stihijski recepciji slovenskih umetniških besedil, ki je bila kljub občasnim naprezanjem sosednjih akademskih uglednikov ali ustanov tedaj in vselej bolj odraz naključnih prevajalskih izbir, trenutne piščeve odmevnosti, tržnih založniških politik ali mednarodne sejemске prodaje avtorskih pravic, kot pa načrtne, trajne, premissljene in kulturno ali literarnokritičsko usklajene prevodne strategije. Edina opazna stalnica v recepcijskem mozaiku upoštevanega obdobja je neravno tolažljivo dejstvo, da je bila večina popisanih knjižnih prevodov natisnjena v obmejnem

pasu današnje Furlanije Julijske krajine, kot otipljiv izraz domala programskega odpiranja avtohtonih slovenskih predmejskih založb ali manjšinskih kulturnih ustanov sosedu in sodržavljanu. Le okrog sto naslovov prevedenih leposlovnih del se je namreč v kolofonu tačas lahko pohvalilo z neobmejnim, osrednjeitalijanskim založnikom iz Benetk, Milana, Turina, Rima, Firenc, Neaplja, Reggio Calabrie ali Messine in zato s širšim, nemanjšinskim, zgolj pokrajinsko tržaškim, goriškim ali videmskim distribucijskim, kritiškim in kulturnim dometom. Čez Tilment, v samo osrčje Dantejeve domovine je do tretjega tisočletja segla tako le besedna umetnost vsake tretje poitalijanjene slovenske knjige. Stihijstvo tovrstnih izdaj potrjuje tudi njihova v času nadvse nihajoča pogostnost: če je v XIX. stoletju Italija sprejela medse vsega komaj deseterico tovrstnih prevodov, torej niti pol sosedovega leposlovnega dela letno, in če je v narodno genocidnih časih italijanskega fašizma ter obeh svetovnih vojn leposlovno italijanjenje iz slovensčine večidel zastalo (ali pač občasno vzplamtelo, vendar z očitnimi kulturno in jezikovno asimilacijskimi nameni), gre v zadnjih desetletjih XX. stoletja, ko so se sredi demokratične in multikulturne Evrope narodna vremena ojužila in politični odnosi med državama otoplili, vendarle beležiti občuten porast knjižnih objav slovenskega leposlovja v italijanščini, ki so se npr. v obdobju 1980—1999 povzpele povprečno čez sedem naslovov letno. Omenjeni »crescendo« se je iz »pianissima« ozvočil v slišni »forte« in izdajateljski »andante con brio« zlasti v zadnjem trinajstletju 2000—2013, ko je po vstopu samostojne Slovenije leta 2004 v Evropsko zvezo in leta 2007 v schengensko brezcarinsko območje skupna unijska pripadnost še iskreje spodbudila poleg politične, gospodarske, trgovinske, diplomatske in še mnogokatero tudi kulturno, literarno ter založniško osmozo med italijansko in slovensko državo, družbo, narodom. A glej čudo: prav pospešeno italijanjenje slovenskega leposlovja v omenjenem obdobju še ni bilo deležno ustrezne analitične pozornosti. Naj poskusim v nadaljevanju zato poglobiti takšna in podobna vprašanja: kolikšen in kakšen je korpusni izgled tačas poitalijanjenih in knjižno objavljenih slovenskih leposlovnih del? Kateri so žanri, prevajanci, prevajalci, posredniki, založniki, kritiki, kulturni miljeji, ki izrisujejo sodobno recepcijo slovenske literature v Italiji? Iz katerih vzgibov klijejo »brdkocvetoče rožce« tovrstne prevodne renesanse? In kakšne umetniške vonjave izduhtevajo sosednjim bralcem?

Zamejitev teme in teoretična premisa

Da je za znanstveno kolikor mogoče zanesljiv odgovor na tovrstno radovedenje nujen interdisciplinaren raziskovalni pristop, je kot beli dan jasno tudi največjemu strokovnemu neosveščencu. Globinsko prespraševanje o vsakršnem

prevodnem korpusu, njegovih umetniških razsežnostih, književno-kulturnih ali kontaktoloških učinkih namreč vselej implicira sinergijo najrazličnejših vednih in strokovnih znanj, od Escarpitove literarne sociologije do Wellekove komparativistike, od kulturnih študij do založboslovja, od stilistike do statistike, od metrike do marketinga in še mnogočesa. Vse te kompetenčne obilice pa ni mogoče zajeti pod sicer hibridnim, večrazsežnostnim in zvrstno pantagruelskim pojmom prevodoslovja, kot ga je pod danes splošno uveljavljeno mednarodno oznako »Translation Studies« teoretično pionirsko utemeljila zlasti Susan Bassnett. Neglede na njeno še danes veljavno ugotovitev, da je prevodoslovje »still a young discipline and still has a long way to go«¹ (Bassnett 2005: 136), segajo namreč vprašanja prevodne recepcije daleč čez meje translato-logije same, ali jih pač interdisciplinarno razširjajo v neslutene dalje. Hkrati nam zlasti primeri prevodne in literarne stičnosti dveh po jezikovni in kulturni pripadnosti nadvse različnih stvarnosti, kakršni sta znotraj širšega romanskega in slovanskega etničnega vesolja specifični italijanska in slovenska, prišepetavajo brezplodnost analitičnega purizma in nesmiselnost vednega ekskluzivizma. Pri podnaslovno najavljeni študijski obravnavi kaže potemtakem preseči Balcerzanovo »vojno svetov« med translato-logijo in komparativistiko (Balcerzan 2009) ali huntingtonovski »trk« različnih vednih »civilizacij« in s karseda enozvočnim harmoniziranjem strokovne terminologije sožitno zaobjeti različne metodološke pristope v stremljenju za skupnim znanstvenim ciljem: čim popolnejšim analitičnim prikazom novejšega knjižnega sevanja slovenske leposlovne besede v sosednjem italijanskem prostoru. Kakšen je njegov izgled v obdobju 2000–2013? Kakšna njegova kolikostna, kakovostna in estetska razsežnost? Kako globok in žarek je njegov ozemljski, kulturni ali umetniški domet? In kakšne razlike z dotlejšnjo izkazuje novejša knjižna recepcija slovenske literature v italijanskem prostoru?

Kolikostna analiza prevodnega korpusa

Naj obravnavani korpus najprej številčno okoličim: med letoma 2000 in 2013 je izšlo v italijanskem jeziku skupno okrog sto šestdeset knjižnih prevodov slovenske poezije, proze in dramatike. Navedena leposlovna dela so kajpak le ščepec mnogo obsežnejše prevodne zakladnice, ki zajema še veliko več neleposlovnih izdaj. Delež iz slovenščine v italijanščino prevedenih religioznih, vodniških, strokovnih ali priročniških publikacij je namreč tudi v omenjenem obdobju neprimerno bogatejši in raznorodnejši, saj večkratno presega leposlovnega, ko se žanrsko razpenja od slikarskih katalogov, učbenikov ali delovnih zvezkov

¹ V prevodu: »[...] še mlada veda in ima prehoditi še dolgo pot«.

do verske proze, znanstvenih monografij ali informativnega gradiva, skratka in ponazoritveno sežeto: od vodnikov po slovenskih agriturizmih in termah do biografskih slikanic o svetem Frančišku Asiškem. Večina tovrstnih italijanskih natisov je izšla v Sloveniji, predvsem v Ljubljani in na Primorskem, kjer prebiva tudi na prevodnem področju živahno dejavna italijanska avtohtona manjšina. Ker pa so bili zasnovani za turistično, komercialno, cerkveno, šolsko ali drugačno pragmatično rabo in distribuirani pretežno znotraj državnih meja, so takšni natisi lahko samo bled, obstranski pokazatelj sosednje recepcije slovenske ustvarjalnosti. Tembolj smiselno se zato izkazuje raziskovalno fokusiranje na italijanske knjižne prevode slovenskega leposlovja, ki so izšli v zemljepisno ciljnem okolju, veljajo za nosilce jezikovnoartistično najvišje artikuliranih vrednot narodne duhovnosti in izpisujejo posledično zanesljivejši spektrogram vzajemnega kulturnega dialoga. Ab ovo, torej!

Kar bode v oči ob številčnosti tovrstnih izdaj v zadnjem trinajstletju, je najprej njihov občutni porast v primerjavi s prejšnjim obdobjem: če jih je v malo več kot dvanajstih dekadah od leta 1878 do konca leta 1999 naštetih, kot rečeno, okrog dvesto petdeset, torej le nekaj več kot dva naslova letno, priča tovrstnih sto šestdeset novejših enot, da je od začetka leta 2000 do konca leta 2013 ugleдалo založniško luč v povprečju 12,3 italijanskih knjižnih prevodov slovenskega leposlovja letno, kar nesporno udejanja eksponentno strm povzpetek, ki vsaj numerično upravičuje sklep, da se tisočletna italijansko-slovenska literarna vzporednost zadnje čase vendarle levi v tvornejšo književno vzajemnost in pospešeno prevodno dajdamstvo. Ob tem kaže naglasiti, da so omenjena dela izhajala zdržema, neprekinjeno, brez zaznavnejših letnih nihanj in daljših zastojev, ki so jih zgodovinske sovražnosti (vojne, fašizem) vsilile prejšnjim italijanskim knjižnim Hermesom slovenske leposlovne besede.

Največkrat je bila v zadnjem trinajstletju prevodno oplatničena slovenska proza, zlasti romanopisna, ki je z vrha zvrstne lestvice izpodrinila prej češče italijanjeno poezijo. Slovenska dramatika ostaja v sosednjem kulturnem prostoru tudi tačas nesporna prevodna pepelka. V obravnavanem knjižnem korpusu enako kakor pred letom 2000 tudi po njem daleč prednjačijo monografske izdaje, ki bolj in bolj povečujejo svojo številčno prednost na račun cvetniških. Za knjižno najpogosteje italijanjene slovenske avtorje je zadnje trinajstletje okronalo Borisa Pahorja, Marka Kravosa, Draga Jančarja, Braneta Mozetiča, Tomaža Šalamuna, Dušana Jelinčiča in Alojza Rebulu, vsakega z najmanj štirimi prevedenimi naslovi, toda večkratno prevajalsko zanimanje so knjižno dramili tačas tudi Srečko Kosovel, Marko Sosič, Dane Zajc in, nekoliko redkeje, Aldo Clodig, Alojz Gradnik, Feri Lainšček, Florjan Lipuš, Miha Mazzini, Vinko Möderndorfer, Silvana Paletti, Aleksij Pregarc, Josip Osti, Maja Razboršek, Ivan Trinko, Sergej Verč ter Ciril Zlobec.

V izboru novejših prevajancev je torej zaznaven pomenljiv premik: medtem ko je Italija namenjala dovčerajšnjo pozornost pretežno slovenskim klasikom

(Cankar, Prešeren, Kosovel), jo danes posveča predvsem sodobnikom, ki lahko plasmajsko in medijsko naprezanje založnikov ob potrebi podkrepijo tudi z živo navzočnostjo in besedo. Težišče prevodne recepcije se je potemtakem prevegnilo od kulturnih, umetniških k bolj tržnim, utilitarističnim, aktualističnim posredniškimi vzgibom, motivacijam in mehanizmom, ki ne spregledujejo baudrillarovske vplivnosti modernih simulakrov podobe, slike in imidža v dobi televizijsko-spletne prevlade nad »Gutenbergovo galaksijo«. Daleč najbolj znano in čislano slovensko leposlovno ime je v italijanskem kulturnem prostoru danes Boris Pahor, ki predstavlja v mnogočem svojstven, z ostalo prevodno produkcijo neprimerljiv in bržčas neponovljiv književni fenomen.

»Fenomen Pahor«

Kljub temu da je najmanj od leta 1948 in novelističnega prvenca *Moj tržaški naslov* dalje italijanski državljan in slovenski pisec Boris Pahor sestavni del celokupne »tržaške književnosti«, zaradi česar bi ga bila morala umetniško enakopravno upoštevati tudi sosednja kritiška in bralska javnost, je njegova »success story« na Apeninskem polotoku izrazito novejšega datuma. Po kar šestdesetih letih bralske, kulturne in medijske nezapaženosti se je namreč šele po predhodni uveljavitvi v Franciji in Nemčiji avtor *Mesta v zalivu* končno prebil tudi do italijanske vsedržavne vidljivosti in prodajnega uspeha z leta 2008 pri osrednji rimski založbi Fazi editore objavljenim romanom *Nekropola*. Delo dotlej sicer ni bilo povsem neznano sosednjim bralcem, saj je isti prevod Ezia Martina izšel že dvakrat prej (1997, 2005) pri posredniško hvalevredni in slovenskemu leposlovju naklonjeni tržaški založbi Consorzio culturale del Monfalconese (Tržiški kulturni konzorcij), a je obakrat presenetljivo obtičal v vsedržavni distribucijski in recepcijski gluhi lozi. Da je nov, jezikovno opiljen, mestoma skrajšan in z uglednim predgovorom Claudia Magrisa pospremljen rimski natis zagotovil Pahorju recepcijski preboj, pa ni le sad avtorjeve francoske in nemške predslave, kot je prepovršno sklepal marsikateri zunanji opazovalec, ampak mnogo bolj učinkovite, tempirane in skrbno pripravljene založniške, kulturne ter medijske kampanje ob izidu romana. S svojim pretresljivim pričevanjem o krematorjijskem zlu je rimska *Nekropola* prispela namreč leta 2008 v italijanske knjigarne pravočasno ob državnem dnevu spomina na holokavst (27. januarja), avtor sam pa je bil kmalu zatem, 17. februarja, intervjujski gost popularnega televizijskega voditelja Fabia Fazia in njegove odmevne, po tretji vsedržavni mreži predvajane televizijske oddaje »Che tempo che fa«. Odtlej je knjigarniška prodaja *Nekropole* skokovito narasla, tržaški pisec se je znašel za daljši čas na vrhu bralskih lestvic, njegovo vsedržavno priljubljenost pa je medijsko utrdila še poslušana radijska

oddaja »Fahrenheit«, ki je roman proglasila za »Knjigo leta 2008«. Italijanski prevod *Nekropole* je s številnimi ponatisi nato kmalu presegel sto tisoč izvodov skupne naklade, zagotovil avtorju intervjujsko, kritiško in predstavitveno pozornost osrednjih italijanskih časopisov, revij, televizijskih in radijskih postaj, spletnih forumov, kulturnih ustanov, založb, knjigarn, šol, univerz in mu navrgel več književnih, kulturnih ter institucionalnih priznanj (Premio internazionale Viareggio-Versilia, 2008; Premio Napoli, 2008; Premio Resistenza, 2008; Premio Letterario Internazionale Alessandro Manzoni-Città di Lecco, 2012; Osella d'oro dell'Università Ca' Foscari di Venezia, 2012; Sigillo trecentesco della città di Trieste, 2013 itd.). Dodatno odmevnost je *Nekropola* pridobila z odrsko postavitvijo v prepolnem tržaškem gledališču Verdi 4. decembra 2010, ko je bila po uspešni junijski premieri na ljubljanskem gradu slovenska dramatizacija režiserja Borisa Kobala prevodno posredovana tudi italijanskemu občinstvu ob prisotnosti številnih političnih predstavnikov in uglednih gostov. Z neutrudno osebno prisotnostjo na literarnih večerih, predstavitvah, srečanjih zlasti z mladimi, debatah ali simpozijih vseprek po Škornju, s pričevanjem stoletnega preživelega taboriščnika, ki živo priteguje poslušalce od Sicilije do Aoste, od Milana do Rima, s posrednim ali neposrednim življenjepisjem tudi v italijanskem jeziku — Pahor je namreč intervjujski soavtor italijanskih knjižnih (avto)biografij *Tre volte no* (Trikrat ne, 2009, v sodelovanju z Milo Orlič), *Figlio di nessuno* (Nikogaršnji sin, 2012, v sodelovanju s Cristino Battocletti) in *Così ho vissuto* (Tako sem živel, 2013, v sodelovanju s Tatjano Rojc) — je tržaški romanopisec v zadnjem času tako ojačil svojo odmevnost, da je postal v Italiji danes nesporno najbolj poznan, bran ter recepcijsko uveljavljen slovenski pisatelj.

»Fenomen Pahor« pa je vsaj do neke mere posredno oradovedil italijansko javnost, bralce, kritike, kulturnike ali časnikarje tudi za opus drugih njegovih rojakov, za slovensko leposlovje nasploh. Tako je v marsičem Pahorjeva vzporedna zasluga, če so novejši italijanski prevodi slovenske književnosti marsikdaj presegli nekdanjo regionalno zamejenost in ozemeljsko globlje prodrli k najbližjemu romanskemu sosеду. Od sto šestdesetih knjig obravnavanega korpusa jih sicer — podobno kot v preteklosti — le okrog 40% kolofonsko izkazuje izvendeželno natisno rojstvo (Rim, Salerno, Rovereto, Empoli, Reggio Calabria itd.) in posledično neobmejnega, z vsedržno distribucijo opremljenega italijanskega založnika (Bompiani, Fazi, Zandonai, Multimedia, Zoe itd.). A tudi med sicer še zmeraj prevladujočimi založbami Furlanije Julijske krajine (42% korpusa) se je v zadnjem času zmanjšal doprinos manjšinskih, slovenskih in zaznavno povečal delež zgolj italijanskih, ki na Tržaškem (npr. založbe Antony, Beit, Comunicarte, Hammerle, Lint idr.), Goriškem (Braitan, Consorzio culturale del Monfalconese, LEG idr.) in Videmskem (Campanotto, Forum idr.) samostojno posredujejo sosedovo književnost bralcem lastnega večinskega naroda. Njihovo mestoma tudi v osrednjo Italijo sevajoče delovanje je vsekakor učinkovitejše in prodornejše od distribucijsko in kulturno mnogo bolj omejenega dometa tovrstnih v Sloveniji

izdanih italijanskih knjig, ki še naprej udejanjajo vsekakor nezanemarljiv, skoraj osemnajstodstotni delež celotnega prevodnega korpusa.

Kakovostna analiza prevodnega korpusa: prevajalci, pristopi, kleči

In že smo naposled pri miljniku, pri temeljnem tvorcu opisane slovensko-italijanske translatoške zgodbe: prevajalcu. Kdo je danes najpogosteje po pripadnosti, jeziku, kulturi, poklicu, miljejski zasidranosti ta, z Mouninom rečeno, prefinjeni »jezikovni urar« (Mounin 1993: 114), ta Gradnikov tkalec italijanskega »narobe obrnjenega brokata« (Gradnik 1928: VII—XXX) slovenskega leposlovnega izvirnika? S katerimi posredniškimi dilemami, kleči, pastmi in pomanjkljivostmi se največkrat sooča? Kakšna je njegova najobičajnejša presaditvena poetika? Kolikšen njen estetski iztržek, poustvarjalni učinek, ciljni umetniški žar?

Kakor v preteklosti, tako so tudi v zadnjem trinajstletju daleč najštevilnejši jezikovni posredniki slovenskega leposlovja v italijanščino Slovenci sami. Kar 75% knjig obravnavanega korpusa je namreč izlužek njihovega peresa ali tiskalnika, le 25% sto šestdesetih upoštevanih del pa kolofonsko prijavlja enega ali več po rodu in materinščini italijanskih prevajalcev. Med slovenskimi leposlovnimi italijanitelji so levji korpusni delež tudi tačas prispevali v Furlaniji Julijski krajini živeči dvojezični manjšinci, med katerimi imensko izstopata po številu objav zlasti Darja Betocchi in Michele Obit, medtem ko je med v Sloveniji delujočimi posredniki daleč najplodnejša Jolka Milič, ki je v zadnjem trinajstletju sama ubesedila skoraj 19% vseh knjižno izdanih italijanskih prevodov slovenskega leposlovja. S četrtinskim imenskim prispevkom obravnavani knjižni zakladnici ostajajo še naprej sosedove »bele muhe« ali istobarvne slovenske »vrane« materinsko italijanski prevajalci, med katerimi sta se v novjšem času objavno uveljavili zlasti Martina Clerici in Patrizia Vascotto. Nespregledljivo je v tem pogledu razmeroma pogosto dejstvo, da je isti knjižni prevod (predvsem pesniških zbirk ali cvetnikov) sad štiri ali mnogoročnega dela dveh ali več posrednikov, pri čemer je prvi, po materinščini slovenski, ponavadi avtor izhodiščne, po Newmarku rečeno bolj »semantične«, smiselne ali pomenske italijanitve izvirnika (Newmark 1988), drugi, jezikovno ciljni govorec pa oblikovalec končnega, estetsko izpiljenega in slogovno bolj »umetniškega« prevoda. Le izjemoma je najti popolnega prevajalskega dvojezičnika, ki je leposlovno enakovredno verziran tako v izhodiščnem kot v ciljnem kodu. Čeprav gre prevodno pobudo in izbiro slovenskih maternih posrednikov zadnja leta čedalje pogosteje pripisati tudi italijanskim založnikom, omenjena tričetrtinska prevlada slovenskih prevajalcev in nezanemarljivo število

matičnih resornih založb zgovorno potrjujeta, da ostaja kulturno breme opisanega leposlovnega dialoga še naprej na pretežno slovenskih ramah in da je endogamna, slovenska izvozna želja po knjižnem prodoru v sosednje okolje močnejša od eksogamne, uvozne literarne recepcije italijanskega ciljnega okolja. Neogibna posledica tovrstne dinamike, ki je po mnenju prenekaterega raziskovalca sicer univerzalna stalnica vsakršnega dialoga med »velikimi« in »malimi« kulturami, jeziki ali narodi, je potem umljivo slovensko ponujanje lastnih izhodiščnih modelov, avtorskih, besedilnih izbir in celo prevajalskih poetik italijanski ciljni kulturi, kar neredko povzroča dialoške kratke stike, nerazumevanja, nereceptivnost, občutke vsiljevanja na enem in nevhvaležnosti na drugem bregu. Kakor argumentirano ugotavlja Martina Ožbot v znanstveni monografiji *Prevodne zgodbe*, je pri »posredovanju slovenskih literarnih besedil v tuje kulture [...] potreba po ciljni usmerjenosti pogosto zanemarjena. Ne upoštevajo se specifične lastnosti konkretnih ciljnih kultur, zaradi česar prihaja že pri samem izboru besedil, ki se prevajajo, do neposrednega prenašanja izhodiščnih kriterijev. To se pogosto izkaže za neustrezno, saj literarni interesi, vrednote in okusi ciljnega občinstva ne sovpadajo nujno s tistimi, ki jih ima izhodiščno občinstvo. Podobno kot za izbor pogosto velja tudi za samo oblikovanost ciljnih besedil: ta se v jezikovnem oz. v besedilnem pogledu pogosto izkažejo za preveč navezana na predlogo ali pa se oprijemajo neustreznih modelov v ciljni kulturi« (Ožbot 2012: 35).

Tudi pri novejšem knjižnem italijanjenju slovenskega leposlovja metodološko zato neredko prevladuje potujitvena prevajalska strategija (taka, ki ohranja predvsem tuje izhodiščne kulturne vzorce, ki besedilo manj prilikuje ciljni kulturi in je v mednarodni translatoLOGIJI zato ponavadi označena kot »exoticing« ali »foreignizing translation«) pred podomačitveno (tako, ki namenja obratno prednostno pozornost ciljni recepciji, ki besedilo kulturno domači in je zato mednarodno poimenovana kot »assimilating« ali »ethnocentric translation«).

Prva je pogosta zlasti pri italijanjenju slovenskih pesniških besedil, ko se po rodu zvečine slovenski prevajalci (npr. Prešerna, Gregorčiča ali drugih, tudi sodobnih lirskih klasikov) sicer hvalevredno trudijo, da bi poleg vsebinskih karseda zvesto poustvarili še oblikovne, zlasti rimične prvine slovenskega verza v ciljnem jeziku, ki pa dojema danes polni stik večinoma tuje in zastarelo, če verjamemo npr. znanim Montalejevim stihom: »Le rime sono piu noiose delle / dame di San Vincenzo [...] Il poeta decante le allontana«² (Montale 1980: 326). Tovrsten prevajalski pristop nazorno sežema npr. Husujev prevod Gregorčičeve *Soče*, ko v italijanščini namerno ohranja ne samo rimanost originala, ampak tudi ženskost izvirniške protagonistke (*Sei bella delle alture o linda figlia*), pa čeprav sta nasprotno tako njena prevodna ustreznica (*il fiume*) kot sam naslov prevedene pesmi (*L'Isonzo*) moškega spola (Gregorčič 1990: 23–27).

² V prevodu: »Rime so dolgočasnejše od sester svetega Vincencija [...] Dostojni pesnik se jih ogiba«.

Drugo, podomačitveno strategijo neredko ubirajo predvsem novejšje italijanitve slovenskih proznih del, s katerimi skušajo zlasti italijansko narojeni posredniki izvirniško snov karseda približati sodržavljanom in njihovemu kulturnemu obzorju, včasih tudi za ceno slogovne nezvestobe ali navidezne jezikovne nenatančnosti. Tak je, denimo, primer Kovačičevih *Prišlekov*, ki so že v imenski prevodni preobleki *I nuovi arrivati* potrebovali dodatno pridevniško žebljico (*nuovi*), da bi Italijani laže, ustrezneje dojeli večkratno tujstvo protagonistov in jih pojmovno ne asociirali z družbenimi uspešneži (*gli arrivati*), slojnimi povzpelniki in poklicnimi stremuhi (*gli arrivisti*) ali, ob možni izbiri drugačne naslovne sopomenke (npr. *gli immigrati*, *gli esiliati* ipd.), z novejšimi gospodarskimi priseljenci in političnimi razseljenci (Kovačič 2013).

»Tradurre è tradire«³, uči občežnan italijanski rek. A pravkar ugotovljeno potrjuje, da je med oblikovalci novejšje italijanske prevodne zakladnice slovenskega leposlovja takih domiselnih posredniških »izdajalcev« še zmeraj manj od filoloških zvestežev. Podatek ne preseneča, če upoštevamo, da v Italiji še vedno primanjkuje specifične leposlovno-prevajalske izobrazbe, da ni ustreznih specialističnih ali univerzitetnih izpopolnjevanj za italijanske posrednike iz slovenščine, da je tovrstno založniško kadrovanje ali uredniško svetovanje neobstoječe in da je celo osnovne jezikovne infrastrukture (področnih slovarjev, spletnih terminoloških in frazeoloških zbirk ipd.) daleč premalo. Rojeni italijanski govorec, ki se želi prevodno približati slovenskemu jeziku in leposlovju, je torej še danes do take mere prepuščen samouštvu, lastni študijski zagnanosti, strokovni iniciativnosti, kulturni razgledanosti in izhodiščni jezikovni verziranosti, da se zdi pri tem do pičice podoben nekdanjemu beneškemu pesniku Ivanu Trinku, ki je Franu Levcu in Alojziju Resu svoj čas tožil, kako se je moral sredi poitalijančene Benečije standardne slovenščine učiti »sam, brez učiteljev, brez slovnice, brez slovarja« (Trinko 2006: 251). V takšnih kulturnih razmerah ni potemtakem nikakršno čudo, če je visoko kompetentnega italijanskega prevajalskega podmladka še zmeraj neogibno premalo. Kakor mora namreč po Kosovelu lirik za sestavo ene same pesmi »poznati ves svet« (Kosovel 1977: 706), tako mora prevajalec do potankosti obvladati vse jezikovno in kulturno vesolje izhodiščnega in ciljnega koda, če naj izvirnik apokrifno poustvari in umetniško dovršeno prikroji ciljnemu naslovništvu. Posledica opisane systemske luknjičavosti so potem mestoma oporečni prevodni izdelki, ki jih tudi danes ne primanjkuje, čeprav je splošna estetska kakovost obravnavanega korpusa nedvomno višja kakor v preteklosti.

³ V prevodu: »Prevajati pomeni izdajati«.

Epilog

Iz gornje kolikostne, kakovostne in, deloma, estetske analize novejših knjižnih prevodov slovenskega leposlovja v italijanščino izhaja torej nekaj očitnih primerjalnih ugotovitev: če je bil do leta 2000 njihov natis še razmeroma redek, frekvenčno nihajoč, ozemeljsko zvečine omejen, distribucijsko omejen in medijsko malo odmeven, ga je zadnje trinajstletje razgnalo v izrazit številčni, teritorialni, plasmajski, bralski, kritiški in medijski razcvet; če so prevode slovenskih del v italijanščino spodbujali prej zlasti univerzitetni akademski krogi, strokovno zainteresirani slavisti in slovenisti, jih zdaj vse bolj vključujejo v svoje redne programe bodisi specifično profilirane bodisi večje in središčnejše italijanske založbe; če je prevedeni slovenski avtor učinkoval nekoč kot belovranja literarna eksotika, postaja danes vse bolj običajen gost sosednje založniške ponudbe; če je bil ob sosedovi oceanski založniški proizvodnji nekoč razpoznaven v knjigarniških izložbah kot zrno peska sredi Sahare, se med 61.000 naslovi v Italiji izdanih in v skupni nakladi 220 milijonov letno natisnjenih knjig⁴ danes kdaj vendarle prebije tudi med bolj brane, prodajane in odmevne; če so bili materinsko slovenski prevajalci nekoč skoraj izključni tvorci obravnavanega prevodnega korpusa, je zdaj v sicer še vedno nezadostnem, a zaznavnem porastu tudi odstotek avtohtonih italijanskih posrednikov; če so ob njihovem večidel pomanjkljivem obvladovanju izhodiščnega jezika doslej prevladovale bolj informativne, »semantične« ali večročne italijanitve, postopno naraščajo v zadnjih letih tudi estetsko in umetniško dovršenejši prevodi tako potujitvene kot podomačitvene narave.

Dejstva in številke potemtakem jasno izpričujejo, da se s sedanjim puhtenjem državnih mej med Italijo in Slovenijo sredi unijsko skupne Evrope krepi kulturni pretok slovenske literature na italijanska tla, kjer se tudi po njeni zaslugi polagoma sesuvajo v prah še včeraj trdoživi predsodki do domnevne slovenske narodne, kulturne ali umetniške »minornosti«, nezanimivosti, spregledljivosti. Slovenska književnost je tako v Italiji zdaj razmeroma enakovredno recepirana, če le ima kaj vrednega, globokega in univerzalnega povedati. Novejša prevodna renesansa bolj in bolj odplavlja na smetišče zgodovine tudi nekdanja sosedova prepričanja, da so — kakor je svoj čas rezko povzel slavist Arturo Cronia — »Slovinci pritegovali pozornost Italijanov, in to razmeroma majhno, predvsem, ker so bili njihovi vzhodni mejaši in so delili z njimi skupna območja in meje, ki so bile tudi jezikovno slabo začrtane. Skromni kot so, zanje niso bili toliko zanimivi zaradi političnega življenja in kulturnega delovanja, ampak predvsem zaradi

⁴ Podatek se nanaša na leto 2012. Prim.: *Rapporto sullo stato dell'editoria in Italia 2013*. A cura dell'Ufficio studi dell'Associazione italiana editori, http://www.aie.it/SKVIS/News_PUB.aspx?Skeda=MODIF102-1752-2013.10.8&IDUNI=1.

geografskega in etničnega položaja»⁵ (Cronia 1933: 89). Da je danes povsem drugače in da postajajo ob sodobnem planetarnem pohodu kulturnega globalizma Slovenci Italijanom nasprotno vse bolj zanimivi, posebni in prepoznavni tudi po svoji besedni umetnosti, otipljivo dokazujejo prav v njihovem jeziku poustvarjena dela Pahorja, Jančarja, Šalamuna, Kravosa, Rebule in še mnogokoga. Hkrati nam novejši porast italijanske knjižne navzočnosti teh in drugih slovenskih piscev očitno razgrinja, kako zelo odvisen je ta občutljivi literarno-kulturni dialog od vsakokratnih političnih razmer, zgodovinske klime in dvosmernih meddržavnih odnosov: ko so namreč v tem pogledu italijansko-slovenska vremena prešernovsko »zjasnjena«, je izmenjave in pretoka več, ko pa so — kakor skozi večino XX. stoletja — politični in narodni odnosi viharni, je tudi prevodnega, založniškega in kulturnega dialoga malo ali nič.

Poglavitni vzgib, temeljna motivacija opisanega leposlovnega italijanjenja pa ostaja tudi v zadnjih letih posameznikov kulturniški altruizem, njegova osebna posredniška zagnanost, da bi v ciljni kulturi izviriška beseda meso (oziroma črka) postala. Še zmeraj pičli zaslužek založnikov in prevajalcev ob tržno večinoma nerentabilnih slovenskih leposlovcih, kronično usihanje resornih državnih subvencij (tako italijanskih kot slovenskih), odsotnost vsakršne prevodne politike ali institucionalne infrastrukture namreč ne dopuščajo, da bi se kljub novejši korpusni rasti izoblikoval v Italiji poklicni posredniški kader, ki bi usklajeneje, načrtneje in trajneje udeleževal leposlovni dvogovor s sosedom. Čeprav je na Apeninskem polotoku, ob ruski in poljski, slovenska med najbolj prevajanimi slovanskimi književnostmi, ostajajo zato tovrstne italijanitve predvsem hčerke srca, izkaz posrednikove osebne predanosti Prešernovemu in Cankarjevemu jeziku, literaturi, kulturi, narodu. Za italijansko osmozo slovenske leposlovne besede tako v marsičem še dalje drži, kar sentenčno prišepetava iz uvodnega navedka eden njenih najplodnejših sotvorcev, leta 1989 preminuli reški pesnik in esejist Gino Brazzoduro: »Prevajanje je le drugo ime za ljubezen...« (Brazzoduro 1988: 153).

Navedenke in bibliografija

- Balcerzan E. 2009: *Thumaczenie jako „wojna światów“: w kręgu translatologii i komparatystryki*. Poznań.
- Bassnett S. 2005: *Translation Studies*. London—New York.

⁵ V izvirniku: »Gli Sloveni richiamarono l'attenzione degli Italiani sopra tutto — e ciò non molto — per il fatto che erano loro confinanti ad oriente ed in singoli settori avevano con loro zone comuni e confini, anche linguisticamente, mal delineati. Perciò più che la loro vita politica e la loro attività culturale, modeste come erano, interessò anzi tutto la situazione geografica, etnica«.

- Brazzoduro G. 1988: *Qualche riflessione sul tradurre poesia*. „Primorska srečanja“, XII, 80/81.
- Cronia A. 1933: *Per la storia della slavistica in Italia (Appunti storico-bibliografici)*. Zara.
- Eco U. 2006: *Dire quasi la stessa cosa: esperienze di traduzione*. Milano.
- Gradnik A. 1928: *Kitajska lirika*. Ljubljana.
- Gregorčič S. 1990: *Canti scelti*. Trieste.
- Jan Z. 2001a: *Poznavanje slovenske književnosti v Italiji po letu 1945*. Ljubljana.
- Jan Z. 2001b: *Cankar, Kosovel, Zlobec in Ljubka Šorli pri Italijanih*. Ljubljana.
- Kosovel S. 1977: *Zbrano delo*. III. Ljubljana.
- Kosovel S. 2011: *Ostri ritmi-Aspri ritmi*. Trst-Trieste.
- Košuta M. 1996: *Krpanova sol. Književni liki in stiki na slovenskem zahodu*. Ljubljana.
- Košuta M. 1997: *Scritture parallele. Dialoghi di frontiera tra letteratura slovena e italiana*. Trieste.
- Košuta M. 2003: *Cent'anni di inquietudine. Per un bilancio delle traduzioni italiane di poesia slovena*. Prešerniana, Roma: Il Calamo, 111—149.
- Košuta M. 2005: *Slovenica. Periplus letterari italo-sloveni*. Reggio Emilia-Trieste.
- Kovačič L. 2013: *I nuovi arrivati. La scuola dell'esilio*. Rovereto.
- Moder J. 1985: *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*. Koper.
- Montale E. 1980: *L'opera in versi*. Torino.
- Mounin G. 1993: *Teoria e storia della traduzione*. Torino.
- Newmark 1988: *La traduzione: problemi e metodi*. Milano.
- Ožbot M. 2012: *Prevodne zgodbe. Poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirom na slovensko-italijanske odnose*. Ljubljana.
- Stanovnik M. 2005: *Slovenski literarni prevod 1550—2000*. Ljubljana.
- Trinko I. 2006: *Zamejski viharnik*. Trst.

Miran Košuta

»Le drugo ime za ljubezen...«

Povzetek

V letih 2000—2013 je izšlo približno 160 knjižnih prevodov slovenske proze, poezije ali dramatik v italijanski jezik. Na podlagi bibliografskega popisa prispevek razčlenjuje najopaznejše kolikostne, kakovostne in estetske značilnosti obravnavanega prevodnega korpusa, jih primerja s predhodno recepcijo slovenskega leposlovja v italijanskem prostoru, podatkovno ugotavlja, kako se je od leta 2000 do danes, posebej po vstopu Slovenije v Evropsko unijo ter v schengensko brezcarinsko območje, znatno okrepiło slovensko-italijansko literarno dajdamstvo in hkrati argumentirano osvetljuje nekaj tipoloških, za prevodoslovje splošno povednih stalnic dialoga med številčno večjimi in manjšimi jeziki, literaturami, kulturami.

Miran Košuta

„Solo un modo di amare...“

Compendio

Negli anni 2000—2013 sono state pubblicate in lingua italiana circa 160 traduzioni librarie di prosa, poesia e drammaturgia slovena. Basandosi sulla relativa bibliografia, l'articolo indaga le principali caratteristiche quantitative, qualitative ed estetiche di tale corpus traduttivo, lo confronta con la precedente ricezione della letteratura slovena nel milieu culturale italiano, constata il sensibile incremento dell'interscambio letterario sloveno-italiano dal 2000 ad oggi, in particolare dopo l'entrata della Slovenia nell'Unione europea e nell'area Schengen, e illustra, sotto il profilo traduttologico generale, alcuni fondanti paradigmi tipologici del dialogo mediazionale tra lingue, letterature o culture numericamente grandi e piccole.

Miran Košuta

**„Just a kind of love...“. Recent Italian translations
of the Slovenian literature (2000—2013)**

Summary

Between 2000 and 2013, 160 volumes of Slovene poems, plays and prose texts were published in Italian translation. This article investigates this corpus of translations in terms of quantitative, qualitative and aesthetic issues, while also comparing it with previous receptions of Slovenian literature in the Italian cultural milieu and observing/stressing the significant increase in the literary exchange between Slovenia and Italy since 2000 (particularly after the entry of Slovenia into the European Union and the Schengen area). Within the field of Translation Studies, this article also illustrates some fundamental typological paradigms of dialogue between numerically large and small languages, literatures and cultures.